

Iedzīvotāju izpratne un attieksme pret dzimumu līdztiesības jautājumiem

Kvalitatīvais pētījums

2001. gada augusts

Satura rādītājs

Tehniskā informācija.....	3
1. Priekšstati par sieviešu un vīriešu tiesībām un pienākumiem, lomām	5
1.1. Sieviešu un vīriešu pienākumi ģimenē.....	5
1.2. Priekšstati par iemesliem šādam pienākumu sadalījumam un pārliecība par to pareizību.....	8
1.3. Vīriešu un sieviešu tiesības, pienākumi un galvenās lomas sabiedrībā.....	10
2. Izpratne par dzimumu līdztiesību un diskrimināciju	12
2.1 Dzimumu līdztiesības jēdziens, asociācijas	13
2.2. Priekšstati par dzimumu līdztiesību Latvijā	13
2.3. Dzimumu diskriminācijas jēdziens, tā raksturojums.....	15
2.4. Dzimumu diskriminācijas atšķirība no dzimumu nevienlīdzības.....	15
2.5. Izplatītākie dzimumu diskriminācijas veidi Latvijā, to iemesli (arī draugu, paziņu pieredze).....	16
2.6. Dzimumu diskriminācijas problēmas aktualitāte Latvijā	18
2.7. Viedoklis un iemesli, kāpēc dzimumu diskriminācija vairāk attiecas uz vīriešiem vai sievietēm.....	19
2.8. Viedoklis par cita veida (ne dzimumu) diskrimināciju Latvijā. Jomas, kurās to izjūt visasāk.....	19
3. Situācijas izmaiņas pēc Latvijas neatkarības atgūšanas.....	21
3.1. Sieviešu un vīriešu stāvoklis sabiedrībā un lomas Padomju Savienībā, to izmaiņas	21
3.2. Izmaiņas dažādās dzīves sfērās.....	22
3.3. "Ieguvēji"/"zaudētāji" salīdzinājumā ar Padomju laiku.....	24
3.4. Risinājumi dzimumu līdztiesības jautājumu uzlabošanai	25

Tehniskā informācija

Diskusiju dalībnieku atlase

Diskusiju dalībnieki tika izraudzīti pēc sekojošiem kritērijiem:

Pirmā diskusiju grupa. 1) LR iedzīvotāji;
2) personas vecumā no 18 gadiem līdz 50 gadiem;
3) latvieši;
4) Rīgas, kā arī citu Latvijas pilsētu un pagastu pastāvīgie iedzīvotāji;
5) gan vīrieši, gan sievietes;
6) personas ar dažādu izglītības līmeni un civilo stāvokli;
7) strādājošie un nestrādājošie.

Otrā diskusiju grupa. 1) LR iedzīvotāji;
2) personas vecumā no 18 gadiem līdz 50 gadiem;
3) cittautieši;
4) Rīgas, kā arī citu Latvijas pilsētu un pagastu pastāvīgie iedzīvotāji;
5) vīrieši un sievietes;
6) personas ar dažādu izglītības līmeni un civilo stāvokli;
7) strādājošie un nestrādājošie.

Dalībnieku atlase notika ar intervētāju tīkla starpniecību. Katrai diskusiju grupai no 15 - 16 potenciālajiem kandidātiem tika izvēlēti 10.

Uz 1. diskusiju grupu piekrita ierasties 11 informanti, ieradās 9.

Uz 2. diskusiju grupu piekrita ierasties 10 informanti, ieradās 8.

Diskusiju norises laiks un vieta

Abas diskusijas notika SKDS birojā *Baznīcas ielā 32 -2*:

- Pirmās diskusijas norises laiks:
21.08.2001. no plkst.18.05. līdz plkst.19.45. (100 min.)
- Otrās diskusijas norises laiks:
22.08.2001. no plkst.18.05. līdz plkst.19.35. (90 min.)

Diskusiju laikā tika veikts audio un video ieraksts.

Pirmās diskusiju grupas dalībnieku sociāldemogrāfiskais raksturojums

Diskusijā piedalījās 9 dalībnieki.

Vārds	Vecums	Dzīvesvieta	Izglītība
Raitis	18	Ogre	Vidējā
Inese	20	Rīgas raj. Jaunolaines pag.	Vidējā
Anna	24	Daugavpils	Augstākā
Aigars	27	Rīgas raj. Mārupes pag.	Augstākā
Iveta	31	Rīga	Augstākā
Jānis	39	Rīga	Augstākā
Jana	40	Jelgavas raj. Svētes pag.	Vidējā speciālā
Didzis	42	Jelgava	Augstākā
Antra	44	Rīga	Vidējā

Otrās diskusiju grupas dalībnieku sociāldemogrāfiskais raksturojums

Diskusijā piedalījās 8 dalībnieki

Vārds	Vecums	Dzīvesvieta	Izglītība
Andrejs	21	Rīga	Vidējā
Irīna	26	Rīgas raj. Stopiņu pag.	Augstākā
Iraida	28	Daugavpils raj. Tabores pag.	Augstākā
Mihails	33	Jūrmala	Vidējā
Ludmila	35	Rīga	Vidējā
Romāns	37	Rīga	Vidējā
Olga	39	Tukums	Augstākā
Ludmila	50	Salaspils	Vidējā

1. Priekšstati par sieviešu un vīriešu tiesībām un pienākumiem, lomām

Diskusiju gaitā grupu dalībniekus lūdza raksturot darbus, ko viņu ģimenē veic vīrieši, ko – sievietes, kā arī izteikt priekšstatus par to, kādas tiesības, pienākumi un lomas abiem dzimumiem ir Latvijas sabiedrībā.

1.1. Sieviešu un vīriešu pienākumi ģimenē

Lai gan abās grupās vairāki runātāji norādīja, ka darbu sadalījumu ģimenē lielā mērā nosaka vienošanās ģimenes locekļu vidū un konkrētā situācija (piemēram, slodze darbā), diezgan noteikti parādījās dalījums "sieviešu darbi" un "vīriešu darbi". Spriežot pēc runātā, latviešu un cittautiešu grupās priekšstati (jeb, precīzāk, situācija) par sieviešu un vīriešu pienākumiem ģimenē krasi neatšķiras, kaut arī latviešu izteikumi bija liberālāki un nedaudz biežāk no savas un draugu pieredzes tika minēti gadījumi, kad sieviešu un vīriešu pienākumi ģimenē neatšķiras vai ir pat pretēji tradicionāli pieņemtajiem.

- **Sieviešu darbi, pienākumi ģimenē**

To, ka sievietes lielākoties veic mājas darbus, abās grupās atzina gan vīrieši, gan sievietes: *"tas pats vārds "mājsaimniece", viņš jau nav jau "mājsaimnieks", un tas uzreiz pakārto veselu daļu: trauku mazgāšanu, grīdu mazgāšanu, uzkopšanu, bērnu audzināšanu, barošanu un tā tālāk", "laikam sieviete tomēr ir tā, kas sēž mājās, audzina bērnus, gatavo ēst, mazgā veļu, uzkopj māju"*. Runātāji arī atzina, ka, ja sieviete *"sāk strādāt, parasti tiek atstāts arī tas, ka mājas darbi paliek viņai. Viņai vienkārši tiek uzlikta lielāka slodze - gan jāstrādā, gan visi mājas darbi jāpaspēj izdarīt."*

Par sieviešu pienākumiem viennozīmīgi tika atzīta ēst gatavošana un mājas uzkopšana. "Tradicionāli" pie "sieviešu darbiem" tiek pieskaitītas arī rūpes par apģērbu (t.sk. veļas mazgāšana, labošana, gludināšana), bērnu audzināšana, daļa dārza darbu (piemēram, ravēšana), iepirkšanās.

Raksturojot, cik lielā mērā vīrieši piedalās darbos, kas tradicionāli tiek atzīti par sieviešu pienākumu, jāatzīmē, ka vienota aina nebija vērojama ne latviešu, ne cittautiešu grupā. Atsevišķos gadījumos vīriešu piedalīšanās šajos darbos tika pilnīgi noliegta: *"Dabiski, ka es nenodarbojos ar tādām lietām kā ēdiena pagatavošana, jo es nemāku", "protams, ka es vairāk gatavoju ēst", "viņš nomirs badā, bet neko nedarīs", "viņš pat neiedomāsies uzsildīt, ja viņam neiedos klāt šķīvī"*. Jāatzīmē, ka vairāki runātāji to atzina par kaut ko pašsaprotamu, citi izrādīja neapmierinātību ar izveidojušos situāciju, bet *"mums tiek uzspiestas šīs tradīcijas"*.

Citās ģimenēs pienākumi neesot tik strikti nodalīti: *"ja grib ēst, tad taisa tas, kuram gribas ēst"*. Tomēr, spriežot pēc izteikumiem, vīriešu piedalīšanās mājas darbos vairāk izpaužas kā palīdzība: *"sīkumus, teiksim tā, kartupeļus nomizot, ja gribas ēst", "ja kāds aizkavējas darbā, tad tēvs ar prieku nomizos tos pašus kartupeļus", "ja manis nav ilgi mājās, tad viņš arī pagatavo ēst. Bet grīdas nemazgā.....Vairumā gadījumu, kad es kaut ko daru virtuvē, viņš sēž, lasa grāmatu un pīpē", "ja māsa nav neko pagatavojusi, tad nākas pašam pagatavot, un es neteikšu, ka slikti sanāk", "kuram ir vajadzība, tad tas arī dara. Bet tad ar to istabas tīrīšanu ir tā, ka parasti man pirmajai pieriebjas tā netīrā istaba, un, protams, beidzas ar to, ka man viņa ir jātīra"*. Kāds runātājs latviešu

grupā atzina, ka tēvs ir uzņēmies lielāko atbildību par māju, jo māte ir vairāk aizņemta darbā (un arī pelna vairāk), bet no teiktā varēja saprast, ka mājas darbos lielā mērā iesaistīti ir arī abi bērni.

Diskusijas gaitā gan tika norādīts, ka tādā jomā kā ēst gatavošana, situācijai ir jāmainās, jo aizvien vairāk tiks izmantoti pusfabrikāti, padarot procesu vienkāršāku. No respondentu teiktā var saprast, ka zināmā mērā situācija jau ir mainījiesies ar veļas mazgāšanu: *“tagad tāda veļas mazgāšana – tas tiešām nesagādā problēmas”*. Tiesa, arī tagad lielā mērā šo darbu izpildītāju nosaka tradīcijas: *“ja stāv veļas kaudze, un es to neizdaru vai mamma, tētis to nekad mūžā neizdarīs, un brēks: “kāpēc man atkal kreklis ir šitāds” un brālis vispār nezina, kas tā veļa tāda ir”*.

Raksturojot bērnu audzināšanu, attieksme nebija viennozīmīga. Daļa runātāju atzina, ka bērnu audzināšana viņu ģimenēs pilnībā gulstas uz sieviešu pleciem: *“mamma bija tā, kura lasīja man pasaciņas naktī, kura gāja uz skolu, kura gāja skolas visādos sabiedriskajos pasākumos, rūpējās un audzināja”*, *“nezinu vai mans brālis ietu manai mazajai māsiņai autiņus mainīt vai vēl kaut ko darīt”*, kā pats par sevi saprotams tiek pieņemts, ka vīrietim *“nevajadzēs ņemt biļetenu, kamēr bērns slims”*. Vairāki citi norādīja, ka bērnu audzināšanā piedalās arī vīrieši: *“ja man vajadzēja ar kādu cilvēku parunāt, kurš gribēja mani uzklausīt, tad tas bija tēvs”*, *“mans vīrs bērnudārzā ir pielikts papucītis ar numuriņu, jo visi zina, ka tur nāk tēvs pakal”*, tomēr vērojams, ka piedalīšanās bērnu audzināšanā ir ierobežota, māte ir atbildīga par apģērbu un ēdienu, vīrietis – aprunājas, spēlē spēles, *“dažreiz iet ar bērniem pastaigāties”*.

Jāatzīmē, ka abās grupās kopumā dominēja uzskats, ka galvenā atbildība par bērnu izaudzināšanu jāuzņemas sievietei. Vairākkārt tika pieminēts, ka māte var būt tikai sieviete (netieši norādot, ka līdz ar to sievietei jāuzņemas arī visi atbilstošie pienākumi).

Situāciju raksturojot arī tas, ka pēcdzemdību atvaļinājumus Latvijā, pēc runātāju domām, izmanto praktiski tikai sievietes (kāds runātājs atzina, ka nav informēts, vai vīrietis Latvijā var saņemt šo pabalstu vai nē), vecāku šķiršanās gadījumā bērni lielākoties tiek atstāti pie mātes, *“bet vai daudz ir tādu vīru, kas kliegtu: “Atdodiet man bērnu!” Ja arī viņi ir, tad viņiem piešķir ordeni, nēsā uz rokām”*. Runātāji atzina, ka lielā mērā to nosaka tradīcijas un spiediens no sabiedrības puses.

Fakts, ka sieviete ir atbildīgā par bērnu, tika atzīts, neskatoties uz to, ka viņai ir lielāks risks nonākt sliktākā materiālajā stāvoklī. Tika pieminēta vientuļo māmiņu situācija: *“vīrietim.....nu, satiek meiteni, padejo diskotēkā, kas tur tālāk, neviens nezina, tad piedzimst bērns, un neatceras, kā viņu sauc. Bet viņai tas bērns ir jābaro”*. Tomēr, arī citos gadījumos galvenās rūpes uzņemas sieviete – šķiršanās gadījumā alimenti nereti tiek maksāti negribīgi vai netiekot maksāti vispār, un arī tad, ja ģimenei ir sarežģīts materiālais stāvoklis, rūpes par izdzīvošanu ir jāuzņemas tieši sievietei: *“sieviete ar bērniem un vīrietis meklē darbu. Vīrietis ļoti ilgi izvēlēsies – maz maksā, tālu jābrauc. Viņš bez darba var gadu sēdēt. Bet sievietei ir jābaro bērni. Viņa ies uz slikti apmaksātu darbu, lai izturētu, un vēl ies kaut kur piestrādāt”*.

- **Vīriešu darbi, pienākumi ģimenē**

Abās grupās vīriešu pienākumi ģimenē galvenokārt tika saistīti ar divām jomām – ģimenes uzturēšana un darbi, kas saistīti ar tehniku (santehniku, elektroierīcēm, to labošanu), prasa lielāku fizisku piepūli, vai tradicionāli tiek pieskaitīti “vīriešu darbiem”, kaut arī neprasa īpašu fizisku spēku vai specifiskas zināšanas.

Tas, ka ģimenes uzturēšana tiek uzskatīta par vīrieša pienākumu, bija vērojams gan sieviešu, gan vīriešu attieksmē, gan tieši raksturojot vīrieša pienākumus, gan netieši – runājot par citām tēmām. Tiesa, tā kā latviešu grupā kāds dalībnieks norādīja, ka viņa ģimenē māte pelna vairāk kā tēvs un ir vairāk aizņemta, līdz ar to tēvs vairāk piedalās mājas darbos, diskusiju gaitā vīrieša loma ģimenes nodrošināšanā tika uzsvērtā mazāk. Tomēr arī latvieši atzina, ka vīrietim varētu rasties psiholoģiskās problēmas, ja viņš pelna mazāk kā sieva (ar norādi, ka šādas problēmas būtu jāpārvar). Jāatzīmē, ka latvieši kopumā runāja “pareizāk”, kas gan dažkārt disonēja ar attieksmi pret konkrētām situācijām.

Abās grupās vairākkārt tika norādīts, ka gadījumā, ja vīrietis pelna pietiekami, sieviete var atļauties nestrādāt. Kāda sieviete norādīja, ka *“sievietes jau pēc savas būtības tomēr gribētu sēdēt mājās, audzināt bērnus, visu sakopt. Ja būtu tikai, kas pelna to naudu un būtu pietiekoši līdzekļi, katra to gribētu”*, cittautiešu grupā kāds vīrietis atzina, ka ieteicis savai draudzenei nestrādāt, jo var to atļauties *“es teicu: “Tev pietiks mājās ko darīt”. Viņa aizgāja no darba. Naudu es neskaitu.”* Ja vīrietis spēj nodrošināt zināmus ienākumus, sieviete varot strādāt arī strādāt sliktāk atalgotā amatā *“ja vīrs strādā, tad var [strādāt par skolotāju]”, “vīrs ar savu darbu uztur sievu, lai viņa vēl varētu iet uz darbu, lai viņa justos pilnvērtīga šajā sabiedrībā”*.

Diskusijās prasība uzturēt sievu visbiežāk tika pamatota ar to, ka viņa audzina bērnus un tāpēc viņai ir grūtāk vai pat neiespējami atrast darbu. Interesanti, ka runātājas uzsvēra arī valsts kā apgādātāja pienākumus: *“mēs tomēr esam vājais dzimums, mēs esam bērnu audzinātājas, un mums tomēr jāsaņem no valsts daudz stingrāka aizsardzība”*.

Jāatzīmē, darba dalījums ģimenē lielā mērā ir atkarīgs no sievietes un vīrieša ienākumiem un darba slodzes. Gadījumā, ja vīrietis pilnībā uztur ģimeni, vai pelna ievērojami vairāk kā sieviete, viņš automātiski “atbrīvojas” no mājas darbiem: *“es labi, ja divas nakts nedēļā esmu mājās, visu laiku nēsājos, man ir jāpelna nauda.....vai tā no manas puses ir diskriminācija, ja viņa dara visus mājas darbus? Es uzskatu ka nē”, “mans vīrs pelna ģimenei pamata naudu, tāpēc skaitās, ka man ir jādara viss pārējais”*. Ja sieviete pelna vairāk (vai vismaz tikpat) un ir aizņemta vairāk (vai vismaz tikpat) kā vīrietis, tad savādāk tiek sadalīti arī mājas darbi, liekot vīrietim vairāk piedalīties mājas darbos *“ja sieva var nopelnīt vairāk, bet vīrs mazāk, tad kāpēc gan lai vīrs nepasēdētu ar bērniem”, “māte atkal skaitās kā naudas pelnītāja. Viņa pelna naudu, vakarā ir nogurusi, un viņa vairāk neko nevēlas darīt”, “kad mans tēvs atbrauc, viņš saka: “Kā, tu tagad gulēsi gultā un tev tur taisīs ēst un traukus mazgās?” Jā. Es esmu piekususi tāpat kā visi citi”*.

Otra pienākumu grupa ir darbi, kas tika atzīti par “vīriešu darbiem”. Šie pienākumi tika raksturoti kā tādi, kuru veikšanai nepieciešams lielāks fizisks spēks vai arī tie saistīti ar elektroierīcēm, santehniku, to remontu, tomēr vairākos gadījumos nebija vērojama ne viena, ne otra pazīme (piemēram, spuldzītes ieskrūvēšana). Kāda sieviete ironiski piebilda, ka *“vīrieši dara vienreizējos darbus, sievietes pastāvīgos”*.

Jāatzīmē, ka, uz jautājumu par to, kas mājās tiek darīts, lielākoties tika nosaukti remontdarbi (krāsot, labot, pienaglot, līmēt tapetes), darbi piemājas saimniecībā (ja tāda ir), rūpes par automašīnu, kā arī *palīdzība* sievietēm mājas darbos. Tika pieminēta arī piedalīšanās iepirkumu veikšanā, dažādu maksājumu veikšana. Piedalīšanās veļas mazgāšanā, kā jau minēts, vairāk tiek saistīta ar automātisko veļas mazgājamo mašīnu parādīšanos, un, arī runājot par dārza darbiem, tiek norādīts, ka vīrietim pieņemama ir zāles pļaušana, bet gandrīz pilnīgi izslēgta ir piedalīšanās ravēšanā.

Raksturojot, cik lielā mērā sievietes piedalās šajos darbos, nav vienota aina – vairākas sievietes uzsvēra, ka piedalās tajos lielā mērā: *“tapetes – tas tāds sīkums. Protams, ka mēs to kopā darām....Reiz kopā nopirkām vannai hermētiķi, viņš tur visu papildīja, bet pēc tam es visu savedu līdz pieņemamam skatam”*, citos gadījumos tiek noteikti atsevišķi izņēmumi *“es māku iesist naglu sienā, bet zinu, ka nekad nelīdīšu podā, lai arī tur viss līs pāri....jo es zinu, ka es to salauzīšu”*, bet ir situācijas, kad “vīriešu” un “sieviešu” darbi tiek strikti nodalīti *“..tāpat – kaut kāda spuldzīšu ieskrūvēšana, ko mamma vai es nekad nedarīja. Tas vienmēr tika atstāts tēta ziņā”*.

Tiesa, arī uz “vīriešu darbiem” savu ietekmi atstājušas izmaiņas sadzīves pakalpojumu jomā: *“man dzīvē ļoti grūti nācās iestāstīt, ka viņam to [sadzīves tehniku] nevajag labot, bet aizvest pie cilvēka, kas to prot. Pēc pāris reizēm mēs vienojāmies, ka vīrietis nevar būt visās lietās meistars, un viņam nav jātaisa tas vaļā un jāpaskatās, kā tas ir uzbūvēts”*.

1.2. Priekšstati par iemesliem šādam pienākumu sadalījumam un pārliecība par to pareizību

Jāatzīmē, ka pārliecība par dalījumu vīriešu un sieviešu darbos atšķirās – vairāki grupu dalībnieki izteicās, ka viņu ģimenēs pienākumu sadale nav noteikta – *“kurš tiešām ir mazāk noguris un ātrāk atnācis”*, vai pat atšķirīga no vispārpieņemtajiem uzskatiem *“māte saņem vairāk kā tēvs, pie tam ievērojami vairāk...Līdz ar to, viņš vairāk pa māju”*. Citi norādīja, ka viņu ģimenēs darbu dalījums tiek ievērots strikti: *“ir ļoti krasi izteikts, ko tēvs un ko dara māte, un ko es daru”*.

Šādi pienākumu sadalei tika minēti divi iemesli. Pirmkārt, sieviešu un vīriešu atšķirīgās fiziskās spējas un psiholoģiskās īpatnības, otrkārt, tradīcijas.

Atšķirīgās fiziskās spējas tika pieminētas vairākkārt, ne vien runājot par mājas darbiem, bet arī argumentējot, kāpēc sievietēm nav piemērots tas vai cits algots darbs. Runātāji atzina, ka šis iemesls liks saglabāt atšķirības arī nākotnē.

Atsevišķi runātāji pieminēja arī atšķirības domāšanā un psiholoģiskajās īpatnībās – vīrieši labāk spējot strādāt ilgstošā stresa situācijā, viņiem vairāk raksturīga loģiska domāšana, kamēr sievietēm lielu lomu spēlē intuīcija un emocijas. Interesanti, ka uz atšķirībām domāšanā norādīja tieši sievietes. Savu lomu spēlējot arī tas, ka darbā traucējot arī sievietes rūpes par ģimeni – domas esot aizņemtas ar citām lietām, bērnu dēļ iznākot kavēt darbu, ģimenes dēļ sieviete nav tik mobila (grūtāk doties komandējumos), mazāk gatava strādāt virsstundas. Šo iemeslu dēļ nākas izšķirties vai nu par ģimeni vai par darbu. Daži gan oponenta, ka ar līdzīgu izvēli nākas saskarties arī vīrietim, tomēr tika atzīts, ka sieviete šādā situācijā nonākot biežāk.

Jāatzīmē, ka par daudz nopietnāku šķērsli tika atzīta tradīciju vara: *“tās visas ir tikai un vienīgi mūsu tradīcijas, vēsturiskais mantojums un tamlīdzīgi. Tie priekšstati ir tik stabili, ka tikai paauzdzēs viņu varēs nomainīt”*. Par avotu tradīcijām tiek minēta gan

aizvēsture, kad *“sievietes sargāja pavardu, vīrieši skrēja pēc gaļas”*, gan kultūra, ko lielā mērā noteikusi kristietība: *“Ir jau arī Bībelē noteikti vīra un sievas pienākumi”*. Neviennozīmīgu ietekmi pēc runātāju domām varētu būt atstājis arī Padomju laiks. No vienas puses tas ļāva sievietēm strādāt praktiski visās nozarēs, no otras puses, situācija, kad īpaši slavētas tika sievietes - izņēmumi, kas strādā tradicionāli vīriešu profesijā (traktoristes u.c.) radīja pretestību. Šobrīd savu lomu spēlē priekšstati par rietumu sabiedrību, kas, kā varēja saprast no runātāju teiktā, vēl joprojām tiek atzīta ja ne par paraugu, tad par neizbēgamu nākotnes modeli gan. Tiesa, arī šajā gadījumā ietekme nav viennozīmīga – rietumvalstīs, pēc runātāju domām, vērojami liberālāki uzskati – vīrieši vairāk piedalās mājas darbu veikšanā, no otras puses – atšķirībā no Padomju Savienības tur sieviete varēja būt *“vienkārši mājsaimniece”*.

Par ļoti nozīmīgu faktoru tika atzīta audzināšana katrā konkrētajā ģimenē: *“mani vecāki tā darīja, es arī tā darīšu”* – bērnam jau no mazotnes tiek iemācīti ne vien noteikti darbi, bet arī uzskati par to, kas ir normāli – kā funkcionē ģimene, kādi pienākumi ir jāuzņemas sievietēm un vīriešiem. Liela ietekme ir arī skolai un videi (darbavieta, draugi).

Diskusijās netieši parādījās masu informācijas līdzekļu nozīme. Šādā veidā tiek gūta cita pieredze – ko par “normālu” uzskata citi, kāda ir “mūsdienīga ģimene”: runātāji vairākkārt izteicās, ka viņi (viņu ģimene, draugi) ir tradicionāli/netradicionāli noskaņoti, sadalot pienākumus ģimenē, tika operēts arī ar priekšstatiem par to, kā tas notiek ārzemēs, pretstatot tradicionāli noskaņotās Austrumu valstis (musulmaņus) un Rietumvalstis, kurās sieviešu un vīriešu lomas, runātājurāt, ir spēcīgi mainījušās, ar tendenci saplūst. Par masu informācijas līdzekļu ietekmi liecina arī fakts, ka abās grupās runātāji vairākkārt atsaucās uz statistikas vai pētījumu datiem par sieviešu un vīriešu lomām, īpatnībām u.t.t.

Abās grupās tika atzīts, ka vecākā paaudze pie dalījuma sieviešu un vīriešu darbos turas stingrāk kā gados jaunāki cilvēki, tomēr, vairāk bija vērojams, ka grupu dalībnieki piekrīt *uzskatam*, ka gados jaunāki cilvēki ir liberālāk noskaņoti, nekā fakts, ka gados jaunāki cilvēki *patiešām ir* daudz liberālāk noskaņoti.

Pārliecība par dalījuma “sieviešu” un “vīriešu” darbos pareizību atšķiras. Vairāki runātāji/-as principā atbalstīja šo dalījumu, lai gan nebija apmierināti ar atsevišķiem sīkumiem – vīrieši sieviešu darbu mājās pietiekami nenovērtējot, ekonomiskā situācija ir pārāk saspringta un ne vīrieši, ne sievietes (un līdz ar to ģimene kopumā) nevar justies droša, kas arī rada neapmierinātību u.c. Daži citi uzsvēra, ka situācija mainās, un mēģinājums saglabāt esošo situāciju ir aplams, tradīcijas viņiem tiek “uzspiestas”, un savās ģimenēs viņi mēģina veidot citus modeļus kā vecāku ģimenēs.

Raksturojot nākotni, abās grupās dominēja viedoklis, ka situācija mainīsies, vājinoties dalījumam vīriešu un sieviešu darbos, bet atšķīrās uzskati par tempu un pakāpi. Tika izteikts gan viedoklis, ka *“sabiedriskos darbos, karjeras ziņā vīrietis un sieviete var sasniegt dzimuma līdztiesības līmeni, bet ģimenē dzimuma līdztiesība vienmēr paliks nevienlīdzīga”*, gan pārliecība, ka tehnoloģijas attīstība, ekonomika (labklājības pieaugums, darba dalīšana), un, galu galā, protests pret tradīcijām, nodrošinās jauna darbu sadales modeli.

1.3. Vīriešu un sieviešu tiesības, pienākumi un galvenās lomas sabiedrībā kopumā

Tas, kā sieviešu un vīriešu lomas, tiesības un pienākumi tiek uztverti sabiedrībā kopumā, lielā mērā sasaucas ar lomām ģimenē. Jāatzīmē, ka vairāki runātāji norādīja, ka sabiedrībā priekšstati par sievietes lomu ir mazāk stingru kā ģimenē, kaut gan arī tur *“sieviete nevar atļauties darīt to, ko vīrietis. Arī tīri morālā ziņā. Tas vienmēr tiks nosodīts vairāk”*.

Raksturojot kopīgo sieviešu un vīriešu lomām ģimenē un sabiedrībā, jāatzīmē, ka arī priekšstatus par algotu darbu, kas piemēroti sievietēm un vīriešiem, ietekmē uzskati par fizisko piemērotību šī darba veikšanai *“sievietes arī neies darīt kaut kādus ļoti smagus darbus”*. Ļoti liela nozīme tiek piešķirta arī tradīcijām un sabiedrības attieksmei: *“vienkārši, ir tādi priekšstati par dzīvi, ka vīrieši par sekretārēm neies strādāt”*.

Par profesijām, kas īsti nesaistās ar vīriešiem tika atzīts personāls bērnodrāzā, un tika pieļauts, ka atsevišķos gadījumos var rasties problēmas, saskaroties ar vīriešiem kā jaunāko medicīnisko personālu (t.s. “brālīšiem”) un arī ginekologiem.

Par sievietēm kopumā nepiemērotu darbu tika atzīts arī darbs kriminālpolicijā, jo noziedznieku aizturēšana viegla šķietot tikai filmās, kā jau minēts, fiziski smagākos darbos. Jāatzīmē, ka ar zināmu neuzticību pret sievietēm izturas arī tādās jomās kā ķirurģija, advokatūra.

Tai pat laikā no runātāju personiskās pieredzes tika piesaukti gan gadījumi, kad vīrieši strādā tipiskās sieviešu profesijās, bet sievietes ir *“iefiltrējušās”* arī tādās jomās kā armija u.c. Interesanti atzīmēt kādas runātājas novērojumu, ka *“visu laiku uzsver to ka sievietes var būt tā kā vīrieši, pielīdzina gan algas ziņā, gan darba ziņā, bet otrādi nekad netiek pieļauts šis te variants, ka vīrietis varētu darīt tos pieņemtos sieviešu darbus un sieviešu pienākumus”*.

Jāatzīmē, ka profesiju izvēli ietekmē ne vien abu dzimumu tēls (sievietes kā maigākas, ierūtīgākas, emocionālākas, ar domāšanu, kas vairāk balstīta uz intuīciju nekā loģiku, fiziski vājākas, piemērotas profesijām, kas sasaucas ar mātes pienākumiem, vīrieši - fiziski spēcīgāki, ar loģisku domāšanu apveltīti, tradicionāli saistīti ar dažādām sfērām (advokāti) u.c.), bet arī atalgojums, ko par šo darbu var saņemt. Kāds vīrietis atzina, ka viņam gan patīcis skolotāja darbs, bet, ka viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc viņš nedomā strādāt skolā, ir alga (kā jau minēts, viens no galvenajiem vīrieša pienākumiem esot ģimenes uzturēšana). Sievietes sliktāk atalgotās profesijās paliekot strādāt daļēji tāpēc, ka viņām neesot citas izvēles (īpaši tas attiecoties uz vecāka gadagājuma sievietēm) un arī tāpēc, ka ir pasīvākas, nevēlas uzņemt risku, meklējot jaunu darbu citā jomā vai sākot savu uzņēmējdarbību.

Runātāji īsti nevarēja nosaukt atšķirības abu dzimumu tiesībās: sievietes, tāpat kā vīrieši, var ieņemt vadošus amatus, nodarboties ar uzņēmējdarbību un politiku. Runātāji gan minēja novērojumu, ka vadītāji lielākoties ir 30-40 gadus veci vīrieši un “lielajā biznesā” kā arī atbildīgākajos amatos politikā sastopami esot tikai vīrieši.

Par iemeslu, kāpēc biznesā un politikā sievietes ir sastopamas retāk, tika atzīts gan tas, ka sievietes ir pasīvas (neinteresējas par politiku, nav gatavas uzņemt risku biznesā), gan tas, ka, sākoties pārmaiņām, viņas bija daudz neizdevīgākās pozīcijās kā vīrieši. No otras puses, par bremsējošu faktoru sievietes karjeras attīstībā tika minēta arī sabiedrības attieksme – darbā labprātāk tiek pieņemti vīrieši, viņiem esot arī lielākas izredzes izvirzīties. Sievietes pozīcijas nosaka tas, ka uz jaunu sievieti bez

bērniem skatās ar neuzticību – ja nu viņai piedzimst bērni, aizies no darba, uz sievieti ar bērniem – vai rūpes par bērniem viņai netraucēs darbā, uz sievieti, kam bērni jau ir patstāvīgi vai vairs nevar būt bērni, skatās neuzticīgi viņas vecuma dēļ.

Par nozīmīgu pavērsienu Latvijas sabiedrībā tika atzīta Vairas Vīķes – Freibergas ievēlēšana (abās grupās, gandrīz kā pirmā reakcija uz jautājumu par sievietes lomu sabiedrībā). No runātāju teiktā varēja nojaust, ka viņiem tas ne vien apliecinājis, ka kāda atsevišķa sieviete var darboties augstā amatā (turklāt politikā) un darboties veiksmīgi, bet tam ir arī simboliska nozīme.

Tai pat laikā, bija vērojama pārliecība, ka sievietei pavadones loma ir vairāk piemērota kā vīrietim. Kāds atzina, ka sieviete, kas pavada politiķi vīrieti izskatās labi, kamēr, par piemēru, Prezidentes vīra klātbūtne šķitusi muļķīga. Jāpiemin, ka abās grupās runātāji norādīja, ka sieviete no politikas, kā pagaidām netīras nodarbes ir jāpasargā, viņas iejaukšanās politikā varētu izpausties kā - būt gudrai politiķa sievai, jo vīrieši lielā mērā darot to, ko *“grib viņu sievas”*.

2. Izpratne par dzimumu līdztiesību un diskrimināciju

Fokusgrupu diskusiju dalībniekiem tika lūgts paskaidrot, kā viņi izprot dzimumu līdztiesības un diskriminācijas jēdzienus, norādīt, vai, viņuprāt, Latvijā pastāv dzimumu līdztiesība vai diskriminācija, minēt piemērus. Grupu dalībnieki arī raksturoja citus Latvijā pastāvošos diskriminācijas veidus, kuri ir izteiktāki par dzimumu diskrimināciju.

2.1. Dzimumu līdztiesības jēdziens, asociācijas

Jāatzīmē, ka jautājums par asociācijām, kas saistās ar jēdzienu "dzimumu līdztiesība", dalībniekiem tika uzdots grupu diskusijas pašā sākumā.

Vairāki gan latviešu, gan cittautiešu fokusgrupu dalībnieki jēdzienu "dzimumu līdztiesība" skaidroja ar vārdiem *"sievietēm un vīriešiem ir vienādas tiesības"* un *"dažādās sfērās dzimumiem ir vienādas tiesības."* Jāatzīmē, ka kopumā būtiski neatšķīrās sieviešu un vīriešu uzskati, kā arī krievu un latviešu grupu dalībnieku izpratne par minēto jēdzienu.

Interesanti atzīmēt, ka cittautiešu grupā, uzsākot diskusiju par dzimumu līdztiesības jēdzienu, kādai sievietei pirmā asociācija bija, jautājot: *"Vai tie ir transvestīti?"*.

Kāds no latviešu grupas dalībniekiem minēto jēdzienu saistīja ar jēdzienu "dzimumu vienlīdzība." Viņaprāt, par dzimumu līdztiesību var runāt arī apģērba ziņā: *"Sieviete var vilkt džinsu bikses, žaketes, kreklus jebko, bet ja vīrietis izietu kleitā Rīgā uz ielas, tad padomās, ka viņš ir nepareizi seksuāli orientēts."*

Jāatzīmē, ka vienai no latviešu grupas dalībniecēm pirmā asociācija, izdzirdot jēdzienu "dzimumu līdztiesība", bija saistīta ar Padomju laikos deklarēto līdztiesību: *"Es savā uztverē šo jēdzienu .. varētu iedalīt divās kategorijās. Viena ir tā, kas skar laiku, kas ir bijis, teiksim, kaut kāda sociālistiskā līdztiesība ar kaut kādām Marksa idejām vēl kopā sapīta. Otrā ir tā (...)apģērbu un seksuālā līdztiesība."*

Dzimumu līdztiesības jēdzienu diskusijas dalībnieki saistīja arī ar sabiedrībā pastāvošajiem tradicionālajiem uzskatiem: *"...mēs uz to dzimumu līdztiesību raugāties nedaudz aizspriedumaini. Mēs raugāties tieši uz tām tiesībām nevis politiskā, bet tradīciju līmenī."* Kāds cits runātājs norādīja, ka *"viss jau ir iedibinājies caur tradīcijām. Mani vecāki tā darīja, tagad arī es tā darīšu."* Savukārt, cits grupas dalībnieks uzsvēra paaudžu uzskatu atšķirības minētā jēdziena izpratnē: *"Kā jau es teicu, tas ir saistīts ar paražām. Ja jaunākā paaudze ir kaut ko pieņēmusi, ko sieviete var darīt, tad vecākā paaudze par to var tikai šausmināties."*

Detalizētāk paužot savus priekšstatus par dzimumu līdztiesību, gan latviešu, gan cittautiešu grupā tika atzīmēts, ka tā ir saistāma ar sociālo, politisko un ekonomisko līdztiesību. Latviešu grupā kāds minēja: *"tās ir tiesības saņemt vienādu algu par vienu un to pašu darbu, pirmām kārtām, man tā liekas."* Arī cittautiešu grupā tika pausti līdzīgi uzskati: *"Amats, politika, alga. Šajā ziņā runā par dzimumu līdztiesību" un "Tiesības ieņemt vienādus amatus. Vadošos."* Tomēr jāatzīmē, ka latviešu grupā diskusija izvērās nedaudz plašāk, un jēdziens "dzimumu līdztiesība" tika uztverts daudznozīmīgāk.

Vīriešu vidū izcēlās diskusija par dzimumu līdztiesības un uzvedības normu jēdzieniem. Kāds no runātājiem izteica viedokli, ka *“..līdztiesība, tas noņem to privilēģiju, ka sievietei augstākā sabiedrībā [tiek dota] priekšroka, palīdz izkāpt no mašīnas un tā. Ar dzimuma līdztiesību uzreiz tās privilēģijas tiek mazliet nogrieztas.”* Savukārt cits diskusijas dalībnieks norādīja: *“..palaist dāmu pa priekšu vai kaut kādā tādā ziņā. Man liekas, ka tā ir pavisam cita lieta, tas jau vairs nav dzimuma līdztiesība, tas ir vienkārši elementārākā pieklājība.”* Izskanēja arī viedoklis, ka *“..pārāk emancipētas būtnes.. varētu apvainoties par tādu soli..”*

Tika pausti arī uzskati, ka par dzimumu līdztiesību nevar runāt, jo *“kaut vai tīri sadzīviski, nekad sieviete nevar atļauties darīt to, ko vīrietis. Tas vienmēr jau tiks nosodīts vairāk,”* un *“..otrādi nekad netiek pieļauts šis te variants, ka vīrietis varētu darīt tos pieņemtos sieviešu darbus un sieviešu pienākumus.”*

Latviešu grupā kāds no runātājiem pauda viedokli, ka dzimumu līdztiesība drīzāk ir uzskatāma par personīgu nevis sociālu problēmu: *“Varbūt sievietēm pašām pie tā vairāk ir jāpiestrādā, lai viņām nekāptu uz galvas.”*

2.2. Priekšstati par dzimumu līdztiesību Latvijā

Diskusijas laikā respondentus lūdza izteikt savus priekšstatus arī par to, vai Latvijā šobrīd pastāv dzimumu līdztiesība. Jāuzsver, ka kopumā visai būtiski atšķīrās latviešu un cittautiešu grupās paustie uzskati. Arī sieviešu un vīriešu viedokļi nereti bija atšķirīgi.

Salīdzinot latviešu un cittautiešu grupās paustos uzskatus, jāsecina, ka vairākums latviešu grupas dalībnieku bija kopumā pozitīvāk noskaņoti: *“Manuprāt, dzimuma līdztiesība Latvijā pastāv, un tur nav nekādas problēmas,”* vai arī šāds viedoklis: *“Viss iet uz to, lai pastāvētu [dzimumu līdztiesība],”* lai gan kāda runātāja atzina: *“es uzskatu, ka nav līdztiesības.”* Savukārt cittautiešu grupā gan vīrieši, gan sievietes salīdzinoši biežāk norādīja, ka dzimumu līdztiesība Latvijā nepastāv: *“..sieviete ir kaut kā līmeni zemāk kā vīrietis.. Es domāju, ka pagaidām nav uz ko cerēt,”* tomēr kāds vīrietis uzskatīja, ka *“nav lielas atšķirības un diskriminācijas.”*

Latviešu grupā tika pausta arī doma, ka cilvēku attieksmi pret dzimumu līdztiesības jautājumiem dažādās sfērās, galvenokārt, nosaka tas, kādai paaudzei viņi pieder: *“Es domāju, ka tas ir atkarīgs no paaudzes un, protams, arī no darbavietas. Es nesen nomainīju darbavietu un tagad strādāju, kur ir samērā jauna publika, un tur nav nekādas problēmas ar priekšstatiem, ko kurš var izdarīt, ko kurš var darīt.”*

Argumentējot, kāpēc Latvijā pastāv vai nepastāv dzimumu līdztiesība, abu tautību grupu dalībnieki minēja piemērus no dažādām dzīves sfērām. Jāatzīmē, ka cittautiešu grupā diskusija par šo jautājumu izvērsās nedaudz plašāka kā latviešu grupā.

- **Valsts likumdošana**

Cittautiešu grupā gandrīz katrs dalībnieks izteica savu viedokli par to, kā dzimumu līdztiesību nodrošina likumdošana, un kā likuma normas realizējas dzīvē. Tiesa, grupas dalībnieki pauda atšķirīgus viedokļus. Kāds no runātājiem uzskatīja, ka likumdošana nodrošina dzimumu līdztiesību, jo sievietēm un vīriešiem ir vienādas politiskās līdzdalības tiesības (vēlēšanu tiesības). Vīrieši pauda arī viedokli, ka likumdošanā sievietēm ir paredzēts vairāk priekšrocību kā vīriešiem: *“Ātrāk var iet pensijā [sievietes]. Sievietes ir privilēģētākā stāvoklī.”* Savukārt citi runātāji norādīja, ka

paredzētās priekšrocības sievietēm dzīvē nerealizējas: *“Tīri likumdošanas ziņā – sievietes ir privilēģētākā stāvoklī. Praktiskā ziņā – paldies Dievam, ka es neesmu sieviete. Jo sievietēm šajā valstī ir smagāk dzīvot.. Es priecājos, ka esmu vīrietis.”*

Sievietes no cittautiešu grupas uzsvēra, ka pastāvošā likumdošana nenodrošina dzimumu līdztiesību laulību šķiršanas gadījumā, it īpaši ja sievietei vienai turpmāk ir jāaudzina bērns: *“mēs esam bērnu audzinātājas, mums tomēr jāsaņem no valsts daudz lielāka aizsardzība.”* Kāda no sievietēm minēja, ka pēc laulību šķiršanas valsts nepietiekami atbalsta sievieti, lai nodrošinātu alimentu saņemšanu no vīra. Cita grupas dalībiece pauda līdzīgu viedokli: *“Mums likums neko neparedz šķiršanās brīdī. Viņai ir mazs bērns, viņa nevar strādāt, kāpēc vīrs kādus 10 vai 5 gadus nevar maksāt alimentus bērna audzināšanai, bet piedodiet, arī, sievas uzturēšanai? Viņa taču audzina viņa bērnu!”*

Savukārt latviešu grupā par dzimumu līdztiesību saistībā ar likumdošanu tika diskutēts nedaudz, un tika pausts sekojošs viedoklis: *“..manuprāt, ar likumdošanu viss ir kārtībā, visos likumos ir paredzēts [likumi nodrošina līdztiesību], visiem ir tiesības, un tā tas jau bija Padomju laikā.”*

- **Ekonomika (darbs, karjera)**

Abu grupu dalībnieki diskutēja par dzimumu līdztiesību arī saistībā ar karjeras veidošanu un darba iegūšanas iespējām. Latviešu grupā gan sievietes, gan vīrieši pauda uzskatu, ka darba tirgū dzimumu līdztiesība pastāv: *“..es domāju, ka tieši karjeras ziņā uz tiem amatiem nav nekādas atšķirības. Sieviete [un vīrietim] ir vienādas iespējas [iegūt noteiktus amatus].”* Kamēr cittautiešu abu dzimumu pārstāvji biežāk atzina, ka darba devēji biežāk priekšroku dod vīriešiem. Kāda runātāja atzina, ka *“paņems vīrieti kā atbilstošāku.”* Arī vīrieši pauda līdzīgu viedokli: *“Viņai [sieviete] ir mazāk iespēju atrast labāku darbu, ja salīdzina ar vīrieti. Vienkārši ir grūtāk ar darbu. Tīri ekonomiski.”*

Kāda runātāja no latviešu grupas uzsvēra, ka darba biedri pret sievieti attiecas neiecietīgāk kā pret vīrieti, ja, piemēram, dienas beigās no darba ir jāaiziet nedaudz ātrāk, lai izņemtu bērnus no bērnudārza: *“Ja sieviete paziņo, ka viņai jāiet izņemt bērnus no bērnudārza, tad tā ir viņas problēma, tas ir normāli.. savukārt, ja vīrietis pēc darba dodas izņemt tos bērnus, viņš vienkārši ir malacis.”* Arī kāda cittautiešu grupas dalībiece atzīmēja, ka darba devēji lielu uzmanību pievērš sievietes ģimenes stāvoklim, un nelabprāt pieņem darbā sievieti, kura bērnu audzina viena.

- **Ģimene, sadzīve**

Latviešu grupā viedokļi par dzimumu līdztiesību ģimenē bija atšķirīgi. Tika pausts pat viedoklis, ka dzimumu līdztiesība ģimenē nepastāvēs nekad. Kāda runātāja atzina, ka *“ģimenē dzimumu līdztiesība vienmēr paliks nevienlīdzīga, jo tur mājas darbos, mātes kā mājsaimnieces, vēl sabiedriskais darbs un tādā ziņā”.*

Kā jau minēts iepriekš, cittautiešu grupas dalībnieki par līdztiesību ģimenē vairāk runāja likumdošanas aspektā (bērnu aprūpe pēc laulības šķiršanas, alimentu maksāšana utt.).

2.3. Dzimumu diskriminācijas jēdziens, tā raksturojums

Kopumā dzimumu diskrimināciju gan latviešu, gan cittautiešu grupu dalībnieki izprot līdzīgi. Abu fokusa grupu diskusiju dalībnieki dzimumu diskrimināciju definē kā attiecīgās dzimumu grupas *“tiesību ierobežošanu”*. Kā piemērs gan latviešu, gan cittautiešu grupās izskan pamatojums, ka dzimuma dēļ cilvēks netiek ņemts darbā, viņam ir zemāka alga.

Jāatzīmē, ka latviešu grupā (gan vīriešu, gan sieviešu vidū) biežāk kā cittautiešu grupā izskan viedoklis par to, ka dzimumu diskriminācija ir personīga nevis sociāla problēma (tas diskusiju gaitā tika pieminēts vairākkārt, arī runājot par dzimumu līdztiesību). Tiek uzsvērts, ka sieviešu tiesības *“tiek ierobežotas tik lielā mērā, cik lielā mērā pašas sievietes viņas neapzinās un pieļauj, ka tas tā notiek”* un, ja *“kāds pieļauj, ka kāds kāpj uz galvas, tad tā ir viņa problēma”*. Citi piekrīt, ka *“katrs cilvēks pats nosaka kā pret viņu izturas pārējie”*. Kāds runātājs to raksturo vārdiem: *“tā nav tāda sabiedriska problēma un es vispār nezinu, ko tur var darīt. Tā nav tāda lieta, kurā sabiedrība kopumā ar kaut kādiem lēmumiem var kaut ko izdarīt”*.

2.4. Dzimumu diskriminācijas atšķirība no dzimumu nevienlīdzības

Kopumā latviešu grupā nav viennozīmīga viedokļa par to, kāda ir atšķirība starp dzimumu diskrimināciju un dzimumu nevienlīdzību, kā arī par pašu šo jēdzienu izpratni. Atsevišķi dalībnieki šos jēdzienus pat jauc. Kāda runātāja norāda, ka *“nevienlīdzība visvairāk izpaužas darbā”*. Tiek minēts, ka tā kā darba vietā vīriešu ir proporcionāli mazāk kā sieviešu, tad vīriešiem tiek dota priekšroka gan viņus pieņemot darbā, gan biežāk uzklausot viņu viedokli lēmumu pieņemšanā.

Kāda cita latviešu grupas runātāja ar rūgtumu piemin, ka nereti kādos svētkos vai sabiedriskos pasākumos tiek izvietotas tādas atrakcijas vai spēles, kas ir domātas tikai un vienīgi vīriešiem, pie tam tādiem, kuri ir fiziski ļoti labi sagatavoti. Tādējādi sievietēm ir liegta iespēja tajos piedalīties. Viņa stāsta: *“Meitene pienāk un [grib] kaut ko darīt un [viņai] atbild...tu jau nevarēsi, neceri to dabūt, neceri to mēģināt”*. Jāatzīmē, ka šī grupas dalībniece gan pati nav īsti pārliecināta vai viņas minētais piemērs vairāk ir pieskaitāms pie dzimumu diskriminācijas vai dzimumu nevienlīdzības gadījuma.

Tiek pausts arī uzskats, ka *“diskriminācija ir smagāka”*, bet *“nevienlīdzība ir nedaudz maigāka”*. Tā, piemēram, ja dzimumu diskriminācija ir *“kaut kādu tiesību atņemšana”* un *“ja kaut ko īpaši aizliegta”*, tad dzimumu nevienlīdzība var būt *“nelielas savstarpējas nesaskaņas”*.

Cits runātājs uzsver, ka *“diskriminācija būtu vairāk kaut kādos juridiskos dokumentos, bet nevienlīdzība ir kā tas reāli sanāk sabiedrībā”*. Kāda diskusiju dalībniece norāda, ka viņa personīgi diskrimināciju neizjūt, bet nevienlīdzība reāli pastāv, to *“var sajust sabiedrībā”*.

Savukārt, atsevišķiem diskusiju dalībniekiem piekrītot, kāds grupas dalībnieks uzsver, ka nevienlīdzība pastāv Latvijā, kamēr diskriminācija ir vairāk attiecināma uz austrumu, islama valstīm. Viņa vārdiem runājot, *“nevienlīdzība reāli pastāv mūsu sabiedrībā, bet diskriminācija – tas jau ir pie Arābu tautām”*. Kā piemērs tiek minēts, ka šajās zemēs sieviete nedrīkst rādīt seju, viņai visur ir jādod priekšroka vīrietim un daudz kas viņai ir liegts no tā, ko var brīvi atļauties vīrietis.

Jāatzīmē, ka cittautiešu grupā minētais jautājums tieši šādā griezumā netika aplūkots. Grupā vairāk tika diskutēts, pretstatot dzimumu diskriminācijas jēdzienu dzimumu līdztiesības jēdzienam.

2.5. Izplatītākie dzimumu diskriminācijas veidi Latvijā, to iemesli (arī draugu, paziņu pieredze)

- **Izglītība**

Runājot par dzimumu diskriminācijas veidiem Latvijā, abu fokusa grupu dalībnieki kopumā atzīst, ka Latvijā izglītības sfērā dzimumu diskriminācija nav vērojama, jo abu dzimumu pārstāvjiem pastāvot vienlīdzīgas tiesības uz izglītību visās pakāpēs. Kāda diskusiju dalībnieka vārdiem runājot, *“visiem ir vienādas iespējas uz izglītību. Man liekas, ka arī visas tās militārās profesijas var mācīties arī meitenes”*. Daži runātāji piebilst, ka *“agrāk gan bija”* vērojama netiešā diskriminācija izglītībā, par piemēru minot priekšrokas došanu puisiem, stājoties medīkos.

- **Politika**

Gan latviešu, gan cittautiešu grupas dalībnieki piekrīt, ka vismaz formāli šķēršļi sieviešu un vīriešu līdzdalībai politikā nepastāv. Abu grupu pārstāvji arī uzsver, ka Latvijā Valsts prezidente ir sieviete. Cittautiešu grupā pat tiek izteikts viedoklis, ka Latvijā *“ir daudz sieviešu politikā”*, tomēr citi runātāji norāda, ka sievietes *“uz pirkstiem var saskaitīt” un “vīriešu gan ir vairāk”*. Latviešu grupā prevalē viedoklis, ka politika ir viena no jomām, kur dzimumu līdztiesība realitātē tomēr īsti nepastāv. Kāda diskusiju dalībnieka vārdiem runājot, *“var paskatīties Saeimā. Uz doto brīdi tur ir krietns vien vīriešu pārsvars. Arī sarakstos uz vēlēšanām vairāk ir vīriešu”*. Cits runātājs atzīmē: *“Vadošās lomas [politikā], protams, ieņem vīrieši. Sievietes – zemāk”*. Daži runātāji to skaidro ar faktu, ka *“vīrieši vienkārši ir politiski aktīvāki”*, savukārt citi ar *“tradīciju, kas veidojusies gadu simtos”*, vēl citi ar interesēm, jo vīriešiem *“tā politika interesē”*. Kāda diskusiju dalībniece uzsver, ka *“sieviete vienkārši neapzinās, ka viņa varētu darīt kaut ko citu”*, tai skaitā iet politikā.

- **Ekonomika (darbs, karjera, atalgojums)**

Runājot par ekonomisko diskrimināciju, tai skaitā diskrimināciju darbā (karjeras iespējās, atalgojumā), abu fokusgrupu diskusiju dalībnieki atzīst, ka kopumā šai sfērā ir vērojama dzimumu nelīdzvērtība, to vairāk attiecinot uz sievietēm. Gan latviešu grupā, gan arī cittautiešu grupā tiek norādīts, ka sievietes (it sevišķi pirmspensijas vecumā) biežāk kā vīrieši atrodas darba meklētāju rindās un arī par to pašu darbu saņem mazāku atalgojumu kā vīrieši. Kāds runātājs atzīmē, ka sakarā ar visu ekonomisko situāciju ir *“lielāka starpība, kā saņem vīrietis un kā saņem sieviete”*, kāds cits norāda, ka *“sievietes meklē darbu divas reizes biežāk kā vīrieši un saņem 25% mazāk kā vīrieši”*. Kāda latviešu grupas diskusiju dalībniece uzsver, ka sastopami gadījumi, ka vīriešiem, stājoties darbā, dažkārt tiek dota priekšroka salīdzinoši ar sievietēm. Tādējādi nereti kvalificētas sievietes tiek izslēgtas no darba tirgus. Minētā runātāja stāsta: *“Es savā tiešajā darbā, pieņemot darbā cilvēkus... [redzu, ka] ja starp konkursantiem ir viens vīrietis, tad viņam vajadzētu būt pilnīgam idiotam, lai viņu nepaņemtu”*. Arī cits runātājs atzīst: *“jebkurā gadījumā paņems vīrieti, jo viņam nevajadzēs ņemt biļetenu, kamēr bērns slims”*. Atsevišķi diskusiju dalībnieki norāda, ka arī vadošos amatos vairāk ir vīriešu kā sievietes.

Cittautiešu grupas dalībnieki zina stāstīt arī gadījumus, kad jaunai sievietei, stājoties darbā tiekot likts apstiprināt, ka viņa vairākus gadus nepalikis stāvoklī. Cits runātājs dalās personīgajā pieredzē: *“Manu sievu atlaida no darba, jo viņa palika stāvoklī”*. Kāda diskusiju dalībniece ar rūgtumu atceras, ka viņa automātiski tikusi izsvītota no to cilvēku saraksta, kuriem bijis jānododas pieredzes apmaiņā uz ASV, jo viņa palikusi stāvoklī.

Abu grupu dalībnieki norāda, ka savā personīgajā pieredzē ir saskārušies vai no citiem dzirdējuši arī par dzimumu diskrimināciju noteiktās profesijās. Jāatzīmē ka grupu dalībnieki gan vairāk runā nevis par to, ka kādam dzimumam būtu liegtas iespējas iegūt noteiktu profesiju, bet par pārējo šīs profesijas pārstāvju vai sabiedrības attieksmi pret vīriešiem vai sievietēm noteiktās profesijās. Kāda cittautiešu grupas pārstāve norāda, ka šādas problēmas pastāv medicīnā. Viņa atzīmē, ka lai gan pastāv teorētiskas iespējas sievietei kļūt par ķirurgi, tomēr praksē tas ir gandrīz neiespējami, jo *“ķirurgi nekad nepalaidīs sievieti, lai cik viņa būtu gudra un kādas viņai būtu rokas”*, jo *“viņa taču ir vista, viņai vieta ir virtuvē”*. Savukārt kāds latviešu grupas runātājs min piemēru par to, ka cilvēki bieži vien ar neizpratni uztverot faktu, ka slimnīcā strādā nevis medmāsa, bet medbrālis. Viņš atzīmē, ka ir informēts par situāciju, kad *“gaidītās māsiņas vietā nāk brālītis”* un *“tad cilvēki novēršas”*, jo cilvēki uztver, ka *“tas ir sieviešu darbs un neuztver vīrieti kā savā vietā”*. Runātājam piekrīt kāda cita diskusiju dalībniece, atzīstot, ka cilvēkos saglabāsies priekšstats par tādām “sieviešu” profesijām kā māsiņas medicīnā, kā bērnu dārza audzinātājas pie maziem bērniem, jo arī viņai pašai esot grūti iedomāties, ka *“bērnam bērnodārzā pidžamu velk vīrietis”*.

Cittautiešu grupā arī izskan viedoklis, ka sievietēm salīdzinot ar vīriešiem ir grūtāk tādās profesijās, kas saistās ar tieslietām un jurisprudenci. Kāda runātāja norāda, ka *“pieņemsim sievieti ir laba juriste vai advokāte. Blakus būs tāds pats advokāts vīrietis, protams, kam būs nepieciešams advokāts, tas ies pie vīrieša, jo jau caur gadsimtiem ir nostiprinājies, ka vīrietis būs labāks aizstāvis”*.

- **Ģimene, sadzīve**

Runājot par dzimumu diskrimināciju ģimenē, abās grupās izskan viedoklis, ka šāda diskriminācija ir vērojama un ir pat tādas *“ģimenes, kur tas ir izteikti jūtams”*. Abu grupu dalībnieki piekrīt viedoklim, ka biežāk diskriminētas ģimenē tiek sievietes, jo uz viņām papildus oficiālajam darbam visbiežāk gulstas mājas darbu nasta, bērnu audzināšana un veco cilvēku aprūpēšana. Ja tā ir šo sieviešu pamatnodarbošanās, tad sievietes nereti nonāk materiālā atkarībā no vīrieša un jūtas izolētas un vientuļas. Kāds diskusiju dalībnieks šo situāciju raksturo ar vārdiem: *“visi mājas darbi ir jādara sievietei, naudu vīrs tērē savām vajadzībām un sieviete tiek nostādīta zemākā stāvoklī”*. Cita runātāja atzīst, ka *“mājas darbs netiek uzskatīts par darbu. Esi to darījusi un dari – ko tu visu dienu darīji?”*. Vairākas cittautiešu grupu diskusiju dalībnieces stāsta par gadījumiem, kad sieviete ir mājsaimniece un vīrs viņai *“nedod naudu, dod tikai pārtikai”* vai *“vīrs ar [sievu] iet pirkt zeķubikses”*, vai arī mēnesī izdala minimālu summu pārtikai un viss. Kāds cits dalībnieks gan iebilst, ka viņš, piemēram, naudu neskaita, atnes to mājās, ieliek kastē un sieva var ņemt, cik vajag. Savukārt kāda cita runātāja zina stāstīt par ģimeni, kur *“vīrs sievai maksā par nakti”*. Latviešu grupā tiek izklāstīts piemērs, ka vīrs sava sievu pēc laulībām sāk uzskatīt par personisko īpašumu un *“vairs neļauj vilkt īsus svārkus, krāsoties vai iet sabiedrībā”*.

Grupās izskan arī viedoklis, ka lai gan šie gadījumi ir daudz retāki, tomēr arī sievietes ģimenēs mēdzot būt valdonīgas un durstīt *“savu vīru pēc pilnas programmas”*, vai *“palikt zem tupeles”*. Kāds latviešu grupas dalībnieks norāda, ka šādos gadījumos

gan *“nevar runāt par dzimuma līdztiesību vai diskrimināciju ģimenē, ir tādas savstarpējās attiecības ..tas nebūt nav saistīts ar dzimumu, bet ar cilvēku savstarpējām attiecībām”*.

Jāatzīmē, ka kāda runātāja pieskaras arī tēmai par zināmu vīriešu izstumtību no līdzdalības ģimenes dzīvē, kā arī līdzdalības bērnu audzināšanā pēc šķiršanās. Latvijā neesot īsti pieņemts, ka, piemēram, šķiršanās gadījumā bērnus atdotu vīram. Kāda cita grupas dalībniece šo situāciju raksturo vārdiem: *“Es runāju ar savu vīramāti, es teicu, ja mēs izšķirsimies, tad es bērnus atstāšu vīram, jo viņš pelna. Viņa: “Kā! Tu atdosi bērnus vīram!” Es saku: “Piedodiet, tas ir tavs dēls. Viņš nav dzērājs, narkomāns. Ne smēķē, ne dzer, strādā. Kāpēc es nevaru atstāt bērnus viņam?””*.

- **Veselības un sociālā sfēra**

Daži cittautiešu grupas dalībnieki pieskaras dzimumu diskriminācijai veselības un sociālajā jomā. Viņi norāda, ka vīriešiem mēdz būt sliktāka veselība kā sievietēm, taču pensijā viņi iet vēlāk. Kāds runātājs atzīmē: *“es vienmēr skatos uz tiem vecīšiem, kam būtu jāstrādā. Viņiem ir tik daudz gadu, bet daudziem jau nav vairs fiziskā spēka strādāt”*.

- **Citas sfēras**

Interesanti atzīmēt, ka atsevišķi cittautiešu grupas dalībnieki, runājot par dzimumu diskrimināciju, pieskaras auto vadīšanas tēmai. Vīrieši pauž uzskatu, ka zināmā mērā viņi tiek diskriminēti, pieļaujot iespēju sievietēm kļūt par autovadītājām. Kāds dalībnieks argumentē: *“ja runā par autovadītāju tiesībām, tad tā ir liela kļūda mūsu valstī. Es divas reizes biju avārijā, abas reizes man uzbrauca sieviete”*. Cits piebilst: *“man iebrauca [mašīnas] aizmugurē ....kad es stāvēju pie luksofora”*. Savukārt sievietes skaidro, ka vīrieši ar savu braukšanas veidu uz ceļiem diskriminē tieši viņas. Kāda runātāja stāsta: *“diskriminācija ir uz ceļiem, kad sieviete ir pie stūres. Viņu mēģina tur piespiest, lai viņa nevarētu nekādi izstūrēt, jo tur taču muļķe aizbrauca...vai kaut kas tādā garā. Visi viņi ir tādi ļauni”*.

Latviešu grupā tiek pieminēts, ka pastāvot arī dzimumu diskriminācija sportā. Piemēram, sievietēm sportā daudzciņa ir septiņciņa, bet vīriešiem desmitciņa, un talantīgām sievietēm – sportistēm nav iespējams startēt desmitciņā, ja viņas to vēlas. Cits piebilst, ka sieviešu bokss arī kaut kā neesot iegājies.

2.6. Dzimumu diskriminācijas problēmas aktualitāte Latvijā

Runājot par dzimumu diskriminācijas problēmas aktualitāti Latvijas sabiedrībā, cittautiešu grupas pārstāvji kopumā pauž viedokli, ka diskriminācija dzimuma dēļ Latvijā pastāv. Tikai kāda dalībniece atzīst, ka *“es tā īpaši neredzu. Nezinu. Pagaidām”*. Kāds diskusijas dalībnieks norāda, ka šī problēma jau *“jebkurā sabiedrībā eksistē”*. Kāda cita runātāja piekrīt, ka Latvijā dzimumu diskriminācija pastāv, tomēr atzīmē, ka tā kā bieži vien par šiem jautājumiem netiek atklāti runāts, tad *“šī problēma tik asi neparādās”*. Kāda diskusiju dalībniece to skaidro ar nepilnībām likumdošanā, kā dēļ, piemēram, sievietes nevar cīnīties par savām tiesībām. Citi runātāji argumentē, ka ar likumiem viss ir kārtībā, tikai tie netiek vai nu lasīti vai arī pildīti.

Latviešu grupā kopumā dominē viedoklis, ka Latvijas situācijā drīzāk var runāt par dzimumu nevienlīdzību, nevis dzimumu diskrimināciju. Kāds grupas dalībnieks saka: *“Diskriminācija – tas būtu nedaudz pārspīlēti, dzimuma nevienlīdzība pastāv, bet diskriminācija ir pārspīlēti [teikts]”*. Cita runātāja piekrīt, atzīstot, ka *“nevienlīdzība*

pastāv, bet diskriminācija ir skaļi teikts". Kāds gados jaunāks runātājs uzskata, ka dzimumu diskriminācija ir tikai atsevišķu sabiedrības slāņu problēma. Viņš skaidro: *"Sabiedrībā kopumā viss ir kārtībā, bet ir atsevišķi sabiedrības slāņi, kuros tā [dzimumu diskriminācija] pastāv, piemēram, nelabvēlīgās ģimenēs"*. Tomēr kopumā tiek atbalstīts atsevišķu grupas dalībnieču paustais viedoklis, ka par dzimumu diskriminācijas jautājumu ir jārunā, jo tas palīdzot apzināties savas tiesības, lai par tām iestātos.

2.7. Viedoklis un iemesli, kāpēc dzimumu diskriminācija vairāk attiecas uz vīriešiem vai sievietēm

Gan latviešu, gan cittautiešu grupā tiek atzīts, ka dzimumu diskriminācija tomēr vairāk attiecas uz sievietēm. Daži runātāji to vairāk saista ar tradīcijām un priekšstatiem, stereotipiem, kas iedibinājušies laika gaitā. Kāda latviešu grupas dalībnieka vārdiem runājot, *"diskriminētas tomēr vairāk tiek sievietes...Latvijā vārds precības ir cēlies no vārda prece, sievietes bija kā preces un zemākā stāvoklī. Tas zināmā mērā vēl ir saglabājies līdz mūsdienām"*. Cittautiešu grupā tiek izteikts viedoklis, ka minētā situācija ir vairāk saistāma ar sieviešu fizioloģiskajām īpatnībām, lomu sadalījuma (sievietes ir tās, kuras dzemdē bērnus un pamatā nodarbojas arī ar viņu audzināšanu) un likumu nepilnībām. Kāda runātāja norāda: *"Es uzskatu, ka sievietes ir mazāk sociāli aizsargātas, tāpēc vairāk cieš. Savas dzimumu specifikas dēļ"*.

Interesanti atzīmēt, ka diskusiju gaitā izskan arī viedoklis, ka bieži vien nevis vīrieši ir tie, kas diskriminē sievietes, bet diskriminējošas ir pašas sievietes savā attieksmē pret citām sievietēm. Kādas grupas dalībnieces vārdiem runājot, *"mēs pieņemam darbā sievieti ar mazu bērnu, pa iestādi apkārt skrien trīs četras māmiņas un kliedz: "A, kā viņa strādās, viņai ir trīs mēnešus vecs bērns? Kur mēs to meiteni liksim?"*".

Abās grupās gan vīriešu, gan sieviešu vidū parādās arī viedoklis, ka tas vai cilvēks tiek vai netiek diskriminēts dēļ dzimuma, lielā mērā ir atkarīgs no paša indivīda. Šī nostāja tiek raksturota ar vārdiem: *"viss ir atkarīgs no cilvēka"* un *"cik nu viņš pats pieļauj, tik arī tiek diskriminēts"*.

2.8. Viedoklis par cita veida (ne dzimumu) diskrimināciju Latvijā. Jomas, kurās to izjūt visās

Diskusijas gaitā fokusa grupu dalībniekiem lūdza norādīt ne tikai dzimumu diskriminācijas piemērus Latvijā, bet arī minēt citus sabiedrībā pastāvošos diskriminācijas veidus. Salīdzinot latviešu un cittautiešu grupu dalībnieku uzskatus, jāsecina, ka katrā grupā tika minēti atšķirīgi cita veida diskriminācijas piemēri. Kopumā cittautiešu grupā tie tika minēti vairāk, un īpaši šīs grupas dalībnieki atzīmēja diskrimināciju pēc tautības, valodas. Tā tad arī tiek izjusta visās. Savukārt latviešu grupā diskrimināciju pēc tautības, valodas runātāji tikai pieminēja: *"Latvijā tomēr nedaudz parādās tautību diskriminācija."*

Kopumā cittautieši diskrimināciju pēc tautības raksturoja ar vārdiem: *"Nacionālajā jautājumā ir zināma diskriminācija"* un kāds cits runātājs: *"Nu ļoti to jūt."* Tika minētas arī konkrētas jomas, kurās pastāv diskriminācija pēc tautības. Vairāki runātāji norādīja, ka tā pastāv darba tirgū: *"Vēl ir arī diskriminācija darbā. Vispārīgi runājot, Rīgas ostā neviens krievs nestrādā. Tur pamatā ir latvieši."* Kāds grupas dalībnieks minēja arī

piemēru par diskrimināciju pēc valodas: *“Manu sievu atkal nesen nepieņēma darbā.. Viņai ir 2.valodas kategorija. Tur bija vēlama vismaz 3. [valodas kategorija]”.*

Viens no latviešu grupas dalībniekiem pieminēja rasu diskrimināciju: *“Mans draugs ir diezgan rasistiski noskaņots, un viņš mācās mediķos. Un tur viņus sauc par nēģeriem, bet tie ir kurdi, tumšādainie.. Un kā viņš mana kādu šādas tautības pārstāvi, viņam ir riebums pret viņu..”* Jāatzīmē, ka citi runātāji ne latviešu, ne cittautiešu grupā rasu diskriminācijas piemērus neminēja.

Cittautiešu grupā tika minēta arī diskriminācija pēc seksuālās orientācijas. Interesanti atzīmēt, ka sievietes pauda vairāk tradicionālu viedokli: *“Dažādas netradicionālas orientācijas sabiedrības. Viņi uzskata, ka viņi ir cietēji,”* vai *“Kāpēc tad vajag sludināt, ka viņi var apprecēties?”*. Savukārt vīrieši pauda atšķirīgu viedokli: *“Kāpēc viņiem traucēt?”* un *“Kāpēc viņi nevar apprecēties? Ja grib, lai dzīvo kopā.. Kāpēc Kirkorovs var apprecēties ar Pugačovu, kas ir vēl riebīgāk, bet puisis ar puisī nevar?”*.

Dalībnieki no cittautiešu grupas uzskatīja, ka dažādās jomās tiek diskriminēti arī mazāk turīgi cilvēki sabiedrībā: *“Īpašuma, turīguma diskriminācija. Arī mācībās, kam vairāk naudas, tas var iegūt labāku izglītību, lai gan ir arī spējīgi bērni, kas ir mazturīgi. No valsts puses viņiem nav nekādas palīdzības.”*

Diskusijas gaitā cittautiešu grupas dalībnieku vidū izcēlās diskusija par diskrimināciju dažādos aspektos tieši izglītības jomā. Kāda sieviete norādīja, ka skolās bērniem ir jāmacās *“.. pēc vispār nesaprotamām programmām.. viņi zaudē tik daudz zināšanas. Nezinu, tā ir apmācības diskriminācija.”* Saistībā ar diskrimināciju izglītības jomā tika pieminētas arī bilingvālās apmācības programmas. Kāds cits grupas dalībnieks norādīja, ka tiesības uz labu izglītību ierobežo tas, ka bērni var mācīties tikai tajās skolās, kuras atrodas dzīvesvietas rajonā. Skolas nav iespējams brīvi izvēlēties, izvērtējot to kvalitāti: *“Mana meita mācījās labā skolā, kad varēja aiziet pierakstīties un mācīties.. Rīgas 1.ģimnāzijā.. Kāpēc man dēls nevar iet turpat? Nav svarīgi, ka mēs, var teikt, dzīvojam pāri ielai. Mēs neesam tajā rajonā un viss, dari ko gribi.”*

3. Situācijas izmaiņas pēc Latvijas neatkarības atgūšanas

Diskusijas dalībniekiem tika arī lūgts raksturot, vai un kā ir mainījušies sieviešu un vīriešu stāvoklis un lomas sabiedrībā, kurās jomās izmaiņas vērojamas, kā arī to, kura dzimumu grupa – sievietes vai vīrieši – ir lielāki "ieguvēji" vai "zaudētāji" dažādās jomās, salīdzinot ar laiku pirms Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas.

3.1. Sieviešu un vīriešu stāvoklis sabiedrībā un lomas Padomju Savienībā, to izmaiņas

Kopumā, vērtējot sieviešu un vīriešu stāvokli sabiedrībā Padomju laikos, latviešu un cittautiešu grupās viedokļi atšķīrās. Latvieši vairāk uzsvēra to, ka mūsdienās visiem ir vairāk iespēju, piemēram, izglītības, darba iespējas, bet cittautieši norādīja, ka Padomju laikos *"bija vieglāk gan sievietēm, gan vīriešiem"*.

Jāatzīmē, ka latviešu grupā runātāji par sieviešu un vīriešu lomu sadalījumu un stāvokli sabiedrībā Padomju laikos, salīdzinājumā ar 90.-tajiem gadiem, sāka runāt spontāni jau diskusijas sākumā, bez moderatora uzaicinājuma. Kopumā sieviešu situācija Padomju Savienībā tika vērtēta kritiski: lai gan kāds runātājs uzskatīja, ka *"tas bija ļoti labi, ka sieviete varēja strādāt par traktoristi, par kombainieristi"*, tomēr citi šādu situāciju vērtēja arī kritiski: *"Tāds absurds arī nav vajadzīgs, kā bija Padomju laikā, sieviete traktoriste (..) Tas tīri arī tā kā nebūtu pareizi, kaut vai te teica, ir tās fizioloģiskās atšķirības, tad varbūt sievietei tas nav tas piemērotākais darbs"*. Tiek arī atzīts, ka *"Padomju propaganda darīja tādas lietas, ka vienkārši padarīja pretīgu to visu, ja sieviete ir traktoriste, tad viņa ir varone"*.

Latviešu grupas dalībnieki arī atzīmēja, ka Padomju laikos *"sieviete darīja ļoti smagu un veselībai kaitīgu un fizisku darbu"*, turklāt tiek piebilsts, ka *"šie te Padomju laika stereotipi netiek laužti"*, un arī tagad sievietes bieži strādā šādu, runātāju skatījumā, sievietēm nepiemērotu darbu. Par to, ka "Padomju sievietes" tēls asociējas ar fiziski smagu darbu veikšanu, liecina arī kādas sievietes stāstītais: *"tu kādreiz automātiski paņem kaut ko smagu un nes (..), kāds blakus kliedz: "Nu ko tu tur stiep!", es saku, ka mēs taču esam Padomju laika sievietes un esam jau pieradušas"*.

Runātāji atzina, ka arī Padomju Savienībā, lai gan likumos sievietēm un vīriešiem tika nodrošinātas vienādas tiesības, reālajā dzīvē tās vienmēr netika īstenotas, un kā piemērs tiek minēts tas, ka sievietes reti bijušas vadošos amatos *"likumdošana to visu pieļāva, bet tradīcija nepieļāva"*, *"vienlīdzība bija vairāk tieši saukļu veidā, bet tagad praksē vairāk"*.

Grupās dalībnieki arī atzina, ka Padomju laikā ne sieviete, ne vīrietis nevarēja izvēlēties – strādāt vai nestrādāt, bet mūsdienās šāda iespēja ir dota abiem dzimumiem: *"sievietēm (..) nebija tāda iespēja būt par mājsaimnieci"*, *"zudis šis priekšstats, ka labi ir tikai tad, kad sieviete strādā un slikti ir tad, kad sieviete sēž mājās"*, *"šaubos, vai Padomju laikos varēja pastāvēt tādas ģimenes, kur sieviete pelna un vīrietis sēž mājās ar bērniem"*.

Kāda runātāja arī norādīja, ka Padomju laikā, *"ja sieviete un vīrietis strādāja pilnīgi vienādu darbu, tad pats par sevi saprotams, sieviete saņēma krietni zemāku algu nekā vīrietis"*. Tika gan iebilsts, ka mūsdienās arī šī problēma ir aktuāla, turklāt *"ir*

iespējama lielāka starpība, kā saņem vīrietis un kā sievietē. Kādreiz (..) tā starpība bija minimāla”.

Cittautieši, savukārt, mazāk runāja par to, kā atšķiras sieviešu un vīriešu stāvoklis sabiedrībā, bet vairāk uzsvēra, ka pirms Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas labāki dzīves apstākļi bija gan vīriešiem, gan sievietēm, un kopējo grupas noskaņojumu var raksturot ar vārdiem: *“Padomju Savienībā bija vieglāk visiem. Tagad sarežģītāk ir kļuvis arī visiem”, “Padomju Savienībā bija vieglāk dzīvot”.*

Piemēram, kāds runātājs atzīmēja, ka *“agrāk sievietē varēja neuztraukties, ka viņa aizies atvaļinājumā un tad atgriezīsies, un darba nebūs”,* bet uzreiz tiek arī norādīts, ka *“tas pats bija arī vīriešiem, ka viņi vienmēr varēja atrast darbu”.* Arī latviešu grupā tika minēts, ka Padomju laikos *“nebija iedomājama situācija, ka vīrietis nevar atrast darbu”,* un tiek piebilsts, ka tas pats attiecas arī uz sievietēm.

Jāpiebilst, ka cittautiešu grupas dalībnieki kopumā bija labvēlīgāk noskaņoti, runājot par laiku pirms Latvijas neatkarības atjaunošanas, kāds vīrietis izteica domu, ka *“droši vien Padomju laikos bija mazāk šīs diskriminācijas”.* Tomēr runātāji arī norādīja, ka sieviešu diskriminācija bijusi arī Padomju laikos: *“Institūtos, darbā... ar maziem bērniem... tevi nevarēja aizsūtīt komandējumā, tu esi mazāk vajadzīgs darbinieks”, “skolās jau centās izvēlēties zēnus jau no tiem laikiem. Kaut kādi komjaunatnes līderi, pionieru vadītāji...”.*

Interesanti, ka cittautieši runāja ne tikai par vīriešu un sieviešu stāvokļa izmaiņām sabiedrībā, kā to aicināja moderators, bet vairākkārt pievērsās arī citiem aspektiem – tam, kā mainījusies situācija dažādām tautībām (latviešiem/cittautiešiem), kā pasliktinājusies ekonomiskā situācija, nav *“sabiedrībā vidējā slāņa, tās inteliģences”,* tika minētas arī tādas problēmas kā birokrātija un neprofesionalitāte valsts iestādēs: *“Ķoti bieži, tāpat kā agrāk, dzer kafiju (..) Tu sēdi aiz durvīm un gaidi”.* Cittautieši uzsvēra, ka tad, ja Padomju laikos varēja runāt par latviešu diskrimināciju, tad tagad notiek krieviski runājošo diskriminācija: *“[Padomju laikos] visus, ko atlaida, 10 cilvēkus, tie bija latvieši. Tagad kaut ko tādu grūti iedomāties”, “tagad ir tādas firmas, kur strādā latvieši. Viņi tur sēž tikai tāpēc, lai firmā būtu latvieši, viņi neko nedara”.* Iespējams, ar šiem aspektiem – ka cittautiešiem jāmacās latviešu valodu, kā arī ar ekonomiskās situācijas pasliktināšanos, saistāms tas, ka vērtējot situāciju dzimumu līdztiesības jomā, cittautiešiem par Padomju laiku ir pozitīvākas atmiņas kā latviešiem, kā arī kritiskāk tiek vērtēta situācija mūsdienās.

3.2. Izmaiņas dažādās dzīves sfērās

Apkopojot runātāju viedokļus par to, ka mainījusies situācija pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, var izdalīt atsevišķas jomas, kurās, pēc diskusijas dalībnieku domām, izmaiņas notikušas straujāk, un kurās jomās nav būtisku izmaiņu.

- **Izglītība**

Izvērtējot situāciju izglītības jomā, runātāju viedokļi atšķīrās. Vairāki runātāji atzīmēja, ka Padomju laikā, stājoties augstskolā, diskrimināciju neesot izjutuši, bet citi norādīja, ka nereti lielākas priekšrocības jau no skolas laikiem bijušas zēniem, arī augstskolā bijusi diskriminācija, jo *“prioritāte bija puisiem”, “īpaši jau uz mediķiem”,* biežāk uzņemti arī *“puīši sportisti”.*

Runājot par laiku pēc neatkarības atgūšanas, izskanēja viedoklis, ka diskriminācija vairs neesot pēc dzimuma, bet gan ienākumu līmeņa - labāku izglītību tagad var iegūt tikai tie, *“kam vairāk naudas”*. Kāda sieviete cittauniešu grupā pauda viedokli, ka ir pateicīga Padomju laikiem par to, ka tad bija iespējams iegūt bezmaksas izglītību, atšķirībā no pašreizējās situācijas.

Tika arī norādīts, ka tagad mainījusies pašu jauniešu attieksme pret izglītību: *“tagad jaunieši mācās ar pavisam citu domu, nevis kā mēs savulaik mācījāmies (..) tagad bērni mācās ar lielāku apziņas līmeni, ka viņiem tas būs vajadzīgs”*.

Cittauniešu grupā kāda sieviete pauda neapmierinātību arī ar to, ka tagad vairs nav iespējams bērnu sūtīt tajā skolā, kurā viņa to vēlas, bet gan pēc pieraksta. Tika kritizēta arī bilingvālā izglītības programma, kas pēc runātāju domām esot diskriminācija pret bērniem: *“Viņiem tagad nākas mācīties pēc vispār nesaprotamām programmām”*.

- **Politika**

Raksturojot situāciju politikā Padomju laikā, respondenti uzskatīja, ka tad sievietes retāk bijušas vadošos amatos: *“kolhoza priekšsēdētājas vai partijā augstos un vadošos amatos bija grūti tikt”, “.. [sievietēm kļūst] par ģenerāļsekretāru partijā, diez vai, tur nu nekādu izredžu”*.

Kāds runātājs arī uzskatīja, ka Padomju laikos *“plānoja, ka Augstākajā Padomē tik un tik tur darbaļaužiem (..) – slaucējām, sievietēm tik un tik”*, bet tagad no pašiem indivīdiem ir atkarīgs tas, vai viņi kļūst par politiķiem: *“tagad dzīve nostāda savādākā stāvoklī, ja tu gribi, tu vari to sasniegt”*.

Fokusa grupu dalībnieki atzīmēja, ka arī tagad ar politiku vairāk “nodarbojas” vīrieši: *“bet vīrieši gan [politikā] ir vairāk”*. Jāatzīmē, ka abās grupās runātāji atzīmēja to, ka Latvijas prezidente ir sieviete, ko vērtēja pozitīvi, kā piemēru, ka arī sievietes var daudz sasniegt, bet kāda runātāja izteica arī kritisku piezīmi par sieviešu iespējām politikā: *“pie mums nez vai par Ministru prezidentu ievēlētu sievieti”*.

- **Ekonomika (darbs, karjera)**

Abās grupās tiek atzīts, ka sievietēm tagad, salīdzinot ar laiku pirms 15, 20 gadiem, ir labākas darba iespējas, sievietes biežāk ir vadošos amatos, biznesā: *“tagad biznesā sievietes. Agrāk vispār nebija... nu, ja salīdzina rūpnīcu direktorus ar biznesu”*. Tomēr runātāji, īpaši – citu tautību pārstāves, arī norādīja, ka tagad sievietes ar maziem bērniem ir “riskā grupa”, valsts palīdzība, atbalsts viņām ir mazāks kā Padomju laikos, turklāt sievietēm ar maziem bērniem arī grūtāk ir atrast darbu, darba devēji nevēlas viņas pieņemt.

Izskanēja arī viedokļi, ka gan sievietēm, gan vīriešiem ir grūtāk atrast darbu, bet *“Padomju Savienībā (..) bija pārlicība par rītdienu katram cilvēkam, ka būs nodrošināts ar darbu”*.

Tiek arī norādīts, ka sievietes, līdzīgi kā Padomju laikos, par vienādu darbu saņem mazāku algu kā vīrieši, bet tagad šī algu starpība ir lielāka.

- **Ģimene, sadzīve**

Tiek norādīts, ka sievietes tagad var izvēlēties – strādāt, vai dzīvot mājās, kas nebija iespējams Padomju laikos. Runātāji arī norādīja, ka mazinājies priekšstats, *“ka labi ir tikai tad, kad sieviete strādā un slikti ir tad, kad sieviete sēž mājās”*.

Raksturojot uzskatu, attieksmes maiņu, jāatzīmē, ka runātāji pauda viedokli, ka tagad sabiedrība "normālāk" uztver situācijas, kad vīrietis viens pats nespēj uzturēt ģimeni, mazinās aizspriedumi pret situācijām, kad vīrietis pelna mazāk kā sieviete, vai pret to, ka vīrietis audzina bērnus, bet sieviete strādā: *"priekšstats ir tāds, ka vīrietis ir tas ģimenes uzturētājs, bet mēs redzam, ka arī sieviete ar to var tikt galā", "šaubos, vai Padomju laikos varēja pastāvēt tādas ģimenes, kur sieviete pelna un vīrietis sēž mājās. (..) [pašreiz] sabiedrība viņus uztver pilnīgi normāli"*.

3.3. "Ieguvēji"/"zaudētāji", salīdzinājumā ar Padomju laiku

Līdzīgi kā iepriekš, salīdzinot situāciju Padomju laikos un neatkarīgajā Latvijā, arī izvērtējot to, kas ir "ieguvēji", un kas "zaudētāji" – sievietes vai vīrieši, ciltautieši vairākkārt uzsvēra to, ka *"nevienam nav palicis vieglāk. Ir palicis grūtāk, bet interesantāk"*.

Grupā nebija vienota viedokļa par to, ka mainījies sieviešu stāvoklis – no vienas puses, tika izteikts viedoklis, ka *"sievietēm tomēr tagad ir lielākas iespējas", "tagad biznesā sievietes"*, bet citi runātāji uzskatīja, ka *"sarežģītāk ir vairāk neaizsargātajiem... sievietēm ar maziem bērniem, vientuļajām u.t.t."*, tiek norādīts, ka sievietēm arī ir grūtāk atrast darbu kā vīriešiem: *"agrāk jebkura rūpnīca, firma varēja atļauties vairākus darbiniekus, tagad (..) ir vajadzīgs viens darbinieks, kas strādās par trim"*, līdz ar to priekšroka biežāk tiek dota vīriešiem.

Tomēr nedaudz biežāk ciltautiešu grupā tika atbalstīts uzskats, ka *"sarežģītāk" kļuvis vīriešiem, jo "vairāk atbildības"*. Šajā grupā arī kāda sieviete minēja konkrētu vīriešu grupu, kas, pēc viņas domām, ir "zaudētāji": *"mūsu zinātniekiem – vīriešiem ir kļuvis sarežģītāk (..) viņi saņem mazas algas, ar kurām ģimeni vispār nevar uzturēt"* (interesanti, ka netiek runāts par sievietēm – zinātniecēm).

Latviešu grupā, izvērtējot, kas ir ieguvuši, un kas – zaudējuši pēc Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas, vairāk tika uzsvērts, ka *"viss ir mainījies uz labo pusi"*, tagad visiem ir iespējas *"sasniegt to, uz ko tu esi spējīgs"*. Īpaši tiek atzīmēta sieviešu stāvokļa sabiedrībā uzlabošanās: *"sievietēm tagad ir daudz lielākas iespējas uz labu darbu, izglītību. Padomju laikos sievietei augstos un vadošos amatos bija grūti tikt"*.

Diskusijas dalībnieki arī runāja par izmaiņām sadzīvē. Kāds vīrietis norādīja, ka iepriekš *"vīriešiem bija vieglāk, jo tad bija ļoti stipras tradīcijas, ka pa rindām skrien un visu dara sieviete (..), bet vīrietis var sēdēt un lasīt avīzi"*. Cita runātāja teiktais, ka *"sievietei tagad ir tāda ziņa vieglāk, ka (..) sievietei vairs nav jāstāv rindās, jo veikali ir vaļā visu diennakti, nav jāskrien no viena pilsētas gala uz otru"*, varētu gan liecināt, ka šīs tradīcijas, ka sieviete ir tā, kas iet uz veikaliem un iepērkas, nebūt nav mainījušās. Diskusijas laikā tika arī atzīmēts, ka sievietēm ir vieglāk, jo *"īkdienas dzīve ir atvieglota gan tehniskā ziņā, gan visādā citādā ziņā"*. Interesantu piezīmi izteica kāds vīrietis: *"sievietēm ir vieglāk, un vīriešiem ir vieglāk, ka sievietēm ir vieglāk"*.

Tika arī norādīts, ka laikā, kad Latvija atguva neatkarību, vīrieši un sievietes atradās dažādās "starta pozīcijās", kas ietekmē arī viņu situāciju pašreiz: *"[Padomju laikos] atbildīgos amatos vairāk bija vīrieši, tad loģiski, ka valstī vīrieši bija klāt pie tām īstajām iespējām trāpīties īstajā laikā, īstajā vietā. Tās sievietes, kuras tagad ir atbildīgos amatos un ar kārtīgu atalgojumu, viņas ir izsītušās pašas ar saviem spēkiem"*.

Latvieši, līdzīgi kā cittautieši, vairāk uzsvēra to, ka “zaudētāji”, salīdzinot ar Padomju laiku, drīzāk ir vīrieši, vīrietim ir grūtāk uzturēt ģimeni, un to ietekmējusi ekonomiskā situācija: *“vīriešiem tā atbildības nasta lielāka”, “viņam ir doma, kas tad viņš par vīrieti, ka viņš nevar nopelnīt vairāk par sievieti. Un kaimiņi arī tā teiks...”, “Vīriešiem ir no tā psiholoģiskā viedokļa, ja vīrietim ir mazāks atalgojums, tad tīri psiholoģiski ir jātiek ar to galā”.*

3.4. Risinājumi dzimumu līdztiesības jautājumu uzlabošanai

Diskusijas beigās fokusa grupu dalībniekiem lūdza atbildēt, vai un kādā veidā varētu risināt dzimumu līdztiesības jautājumus, kā arī ieteikt, kādus pasākumus šajā jomā varētu veikt.

- **Kopējā attieksme pret risinājumu nepieciešamību**

Jāatzīmē, abās diskusiju grupās jau iepriekš vairākkārt izskanēja viedokļi, ka dzimumu līdztiesības nodrošināšana, ieviešana dzīvē ir katra cilvēka (galvenokārt – sieviešu) individuāla problēma: *“diskriminācija ir atkarīga no cilvēkiem pašiem”, “tas ir ļoti individuāli, kā cilvēks pats sevi nostāda, tā tas arī notiek”, “sievietēm pašām pie tā vairāk jāpiestrādā, lai viņām nekāptu uz galvas”.* Tika pat pausti uzskati, ka šajā jomā Latvijā *“nav problēmu”,* kas būtu jārisina: *“Man liekas, ka mums šādu problēmu valstī nav. Sievietes tiesības. Nav jau Austrumi, kur par sieviešu tiesībām”.*

Biežāk šādus viedokļus izteica vīrieši latviešu grupā, un jāpiebilst, ka tiem piekrita arī sievietes. Kāds vīrietis norādīja ka *“[dzimumu diskriminācija] nav tāda problēma, kas būtu kaut kā jārisina (...) Tā nav tāda sabiedriska problēma”, “Visiem, es domāju, šajā ziņā ir vienādas tiesības, ja kāds to nedara un neizmanto, vai arī pieļauj, ka kāds kāpj uz galvas, tad tā ir viņa problēma, nevis dzimumu līdztiesība”.* Arī sievietes to vairāk uzskata par konkrētā indivīda, nevis sabiedrības problēmu: *“katrs cilvēks, (...) kā viņš atļauj izturēties, tā arī izturas”, “ja cilvēks pats māc sev izkarot to vietu dzīvē un viņš pats ir tāds enerģisks, tad es domāju, ka problēmu nav. Problēmas ir tiem cilvēkiem, kas ir vājākas dabas”.*

Vairāki vīrieši latviešu grupā pauda viedokli, ka runas par dzimumu līdztiesību ir pārspīlētas un nevajadzīgas: *“dzimumu līdztiesība Latvijā pastāv, un tur nav nekādas problēmas”, “viss ir kārtībā ar sieviešu tiesībām. (...) tā bļausana par to sieviešu tiesību neievērošanu un ka viņām ir šausmīga dzīve, ir vairāk tāda galēja kaut kāda muļķība, to dara tās sievietes, kuras, pirmkārt, ir vīlušās vīriešos vai arī tās, kuras nemāk pašas par sevi pastāvēt”.*

Kā jau iepriekš tika atzīmēts, abās grupās vairāki runātāji uzskatīja, ka uz viņiem dzimumu diskriminācijas problēmas neattiecas, ka viņi paši personīgi ar to nav saskārušies, jo dzimumu diskriminācija Latvijā pastāv tikai atsevišķās sabiedrības grupās, piemēram, nelabvēlīgajās ģimenēs, nereti runātāji dzimumu diskrimināciju saistīja tikai ar tādām “galējām” formām, kā piekaušana: *“tās sievietes, kuras vīri terorizē. Piekauj, izvaro”.*

- **Likumdošana**

Interesanti, ka vairāki runātāji gan latviešu, gan cittautiešu grupā (galvenokārt – vīrieši) uzskatīja, ka dzimumu līdztiesības jomā *“ar likumdošanu viss ir kārtībā, visos likumos ir paredzēts, visiem ir tiesības”,* tādēļ šajā jomā risinājumi nav nepieciešami. Problēmas, pēc runātāju domām, rodas tādēļ, ka šie likumi netiek ievēroti, kā arī likumu

nezināšanas dēļ: *“tādus likumus jūs nemaz neesat lasījuši. Problēma ir tajā, ka cilvēki nav zinoši”*.

- **Informācija, zināšanas**

Jāatzīmē, ka zināšanu, savu tiesību apzināšanās un atbilstošas informācijas nepieciešamību atzina runātāji abās grupās, gan sievietes, gan vīrieši. Izskanēja viedoklis, ka *“par to ir jārunā”, “tieši tā sabiedriskā doma ir svarīga, ka vari apzināties, ka tu vari darīt to un to, un ka tev ir tiesības uz to”*. Grupas dalībnieki arī diskrimināciju saistīja ar nelabvēlīgajām ģimenēm, kurās esot zems izglītības līmenis, un, runājot par iespējamiem risinājumiem, kāds runātājs atzīmēja: *“vajag izglītoties”*.

Cittautiešu grupā tika izteikti aicinājumi valsts institūcijām informēt cilvēkus par viņu tiesībām: *“Kaut kādu informāciju kaut kādos bukletos. Kā bija “zini savas tiesības””, “plakāti”*. Runātāji atzina, ka *“tas nav izdevīgi darba devējam, lai to zinātu. Bet valstij tas gan būtu jādara. Jo neviens jau nezina savas tiesības, likumus tiešām neviens nelasa”*.

- **Iespējas aizstāvēt savas tiesības**

Atšķirās arī vīriešu un sieviešu uzskati par to, kā rīkoties cilvēkam, kurš tiek diskriminēts. Vīrieši uzskatīja, ka tiem, kuri jūtas diskriminēti, ir pašiem aktīvi jārīkojas: *“tam, ko diskriminē, ir jāiestājas par savām tiesībām”, “ir jāgriežas pie attiecīgām institūcijām un jāpadara tas publisks”, “diskriminācija ir jāmēģina pierādīt”, “Var tiesāties, bez problēmām”*. Kā viena no institūcijām, kurās var “griezties”, tika minēts Valsts Cilvēktiesību birojs.

Savukārt sievietes vairāk norādīja uz šķēršļiem, problēmām, kas aizkavē šādu aktīvu rīcību: *“mums vēl nav tāda likumdošanas bāze, lai sievietes par savām tiesībām cīnītos”*. Runājot par iespējām iesniegt prasību tiesā, sievietes norādīja, ka *“tas jau arī maksā naudu”*. Arī kāds vīrietis atzīmēja, ka tiesāšanās maksā naudu, tādēļ nepieciešams ieviest ombudsmena institūciju, sakot *“ja man pašam par savu naudu šis process ir, tad es nevarētu to atļauties, bet ja ir, piemēram, tas ombudsmens, tad es griežos pie viņiem, un viņi izvelk to manu lietu, publisko”*.

Sievietes arī uzsvēra, ka pārsvarā diskriminācija ir grūti pierādāma: *“šādos darba konkursos Tev neviens nesaka, ka Tev ir atteikts, jo tu esi sieviete vai vīrietis”, “tu jau nevari pierādīt, ka tu esi diskriminēts”*.

Vairākas sievietes pauda viedokli, ka aizstāvēt savas tiesības kavē arī sabiedrības nostāja: *“mūsu sabiedrība vēl līdz tam nav aizgājusi”, “nu nav kaut kā pieņemts iet un cīnīties par savām tiesībām”*.

Kopumā grupas dalībnieki uzsvēra pozitīvu piemēru trūkumu šajā jomā: *“kādam vienkārši ir jābūt pirmajam (...). Kamēr nav vismaz vienas prakses, skandalozas lietas...”, “tas arī ir atkarīgs no sievietes uzdrīkstēšanās. Ja par to vairāk runās, tad tas tā arī nenotiks”*. Kāds runātājs atzina, ka *“ir svarīgi, lai būtu kaut kāda motivācija tām pārējām sievietēm un (...), lai viņas ietu un iesaistītos ar tādiem veselīgiem piemēriem”*. Kā piemērs tam, ka arī viens cilvēks var kaut ko mainīt, būt par mudinājumu arī citiem uzdrīkstēties, tiek minēts E.Džeriņš, kas *“ņēmās ar ceļu policiju”*.

- **Ģimene, sadzīve**

Abās diskusiju grupās tika uzsvērtas audzināšanas, ģimenes tradīciju nozīme dzimumu līdztiesības nodrošināšanā, īpaši, runājot par līdztiesību sadzīvē un ģimenē: *“..tas ir atkarīgs no bērna audzināšanas. Kādā ģimenē viņš ir audzis, attiecības starp*

mammu un tēti, attiecības starp vecmāti un vecotēvu”, “vajag sākt ar audzināšanu. Vajag sākt ar bērniem”.

Šajā ziņā arī tika izteikti pesimistiski viedokļi, ka sadzīvē un ģimenē dzimumu līdztiesību ir grūti vai pat praktiski neiespējami nodrošināt, jo ir sarežģīti kaut ko mainīt: *“Ģimenē šīs līdztiesības nekad nebūs”.* Tas lielā mērā ir saistāms ar tradīcijām.

- **Ekonomika**

Jāatzīmē, ka cittautiešu grupā, līdzīgi kā iepriekšējās tēmās, arī runājot par nepieciešamajiem uzlabojumiem dzimumu līdztiesības jomā, runātāji lielu uzmanību pievēršuši tieši ekonomisko apstākļu uzlabošanai. Runātāji pauda viedokli, ka nepieciešams palielināt bērnu pabalstus, mainīt nodokļu politiku, lai *“firma varētu atļauties to sievieti, kura ir bērna kopšanas atvaļinājumā”.*

Izskanēja arī vispārīgāki aicinājumi attīstīt ekonomiku, īpaši – ražošanu, veicināt *“mazā biznesa”* attīstību, tika pausta neapmierinātība ar augsto lata kursu.

- **Nacionālais jautājums**

Cittautieši pauda uzskatu, ka *“pirmkārt, ir nepieciešams izmainīt esošās valdības nacionālo politiku”.* Runātāju biežo pievēršanos nacionālajiem un valodas jautājumiem var izskaidrot ar kāda grupas dalībnieka vārdiem: *“es laikam visvairāk esmu pēc politiskajām pazīmēm diskriminēts”.*